

Resultats d'un estudi exploratori sobre la informació relativa a la violència escolar a Catalunya

ANABEL RODRÍGUEZ BASANTA

Facultativa de l'Escola de Policia de Catalunya

297

1. INTRODUCCIÓ

Les conclusions que es presenten a continuació són el resultat d'una investigació feta per a l'Escola de Policia de Catalunya que va consistir a fer un estudi exploratori sobre la informació relativa a la violència escolar a Catalunya en el període 1996-1998.

La justificació del treball va sorgir atesa la preocupació de la comunitat educativa i de la societat en general pel fenomen, per l'aparició de casos de violència escolar als mitjans de comunicació i per certes reaccions institucionals que feien interrogar-se sobre la realitat i l'abast del fenomen de la violència escolar a Catalunya. Els objectius de la investigació van ser:

- determinar l'abast del fenomen de la violència escolar: el volum dels casos, els subjectes que hi intervenien i la tipologia de les accions;
- analitzar la possible incidència negativa de la reforma educativa en la problemàtica de la violència;
- estudiar el tractament que la premsa havia fet del fenomen.

El lapse temporal analitzat va abastar els cursos escolars 1996-1997 i 1997-1998.

La metodologia de la investigació va venir determinada en gran mesura per les limitacions personals i materials que no permetien l'elaboració d'un treball de camp. Per aquest motiu es va optar per recopilar i analitzar la informació existent en les diverses fonts institucionals i no institucionals, així com els casos de violència escolar publicats a la premsa en el període esmentat.

2. CONCLUSIONS EXTRETES DE LES DIVERSES FONTS D'INFORMACIÓ

L'objectiu d'aquest apartat de la investigació era conèixer les dades que apareixien en diverses fonts d'informació i valorar la seva utilitat per mesurar l'abast del fenomen de la violència escolar. Aquest objectiu passava per analitzar la informació des d'un doble punt de vista: en primer lloc, s'havia d'analitzar el contingut de la informació, però també la metodologia utilitzada en els diversos estudis i treballs consultats per determinar la seva validesa per donar resposta a les qüestions plantejades a la investigació.

2.1 Informació relativa a la Comunitat Autònoma Catalana

Pel que fa a Catalunya i durant el període analitzat, no hi ha gaires treballs o estudis que aportin dades per quantificar l'abast de la violència escolar a Catalunya i determinar-ne les característiques. No obstant això, a continuació s'indiquen alguns treballs que, tot i que no aporten conclusions generals sobre el fenomen, suggereixen alguns elements d'anàlisi interessants per a futures investigacions.

2.1.1 *L'Informe de la Comissió d'estudi dels desajustos conductuals de l'alumnat a Catalunya*¹

En la Comissió d'estudi dels desajustos conductuals hi van participar professionals de diversos àmbits, tant membres de la comunitat educativa com de la Inspecció d'Ensenyament, psicòlegs, etc. Així mateix van participar en el treball experts de la Direcció General de Mesures Penals Alternatives i de Justícia Juvenil i de la Unitat Central de Menors de la Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra.

La Comissió va basar el seu estudi en treballs i recerques existents en la matèria i en les dades que el Departament d'Ensenyament tenia sobre els centres públics d'ESO.

La metodologia utilitzada per la Comissió partia d'inici de força limitacions per quantificar la violència escolar a Catalunya, primer perquè no hi havia treballs previs que haguessin estudiat el fenomen i, segon, perquè la informació institucional aportada es referia només a un sector de la població escolar: els centres públics de secundària.

Pel que fa al contingut de l'informe cal esmentar, en primer lloc, la diferenciació que fa entre «desajustos en els aprenentatges» i «desajustos conductuals» i defineix aquests últims com a «conductes molt conflictives que poden intervenir en la dinàmica grupal, les conductes agressives i les conductes suposadament delictives».

---

1. Aquesta Comissió va ser creada per Resolució del Departament d'Ensenyament de 5 de febrer de 1997 (*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 2329, de 12 de febrer de 1997).

Semblaria, per tant, que la Comissió entén que existeixen conductes dins de l'escola més agressives o més greus que es poden diferenciar de les conductes de l'alumnat relacionades amb el rendiment escolar. Des d'aquest punt de vista, si l'informe hagués quantificat i analitzat el primer tipus de conducta haguéssim conegut el primer estudi de caràcter criminològic sobre violència escolar. No obstant això, com es veurà a continuació, la Comissió no aporta gaires dades per definir i quantificar clarament aquests comportaments.

Els apartats més rellevants de l'informe per definir els paràmetres de la violència escolar a Catalunya són, d'una banda, els que es refereixen als fenòmens d'absentisme, abandonament i fracàs escolar i, d'altra banda, l'apartat que es refereix a les dades de la Inspecció d'Ensenyament sobre la conflictivitat dels alumnes.

Pel que fa al primer apartat esmentat, cal tenir en compte que la limitació metodològica de la qual parteix l'informe fa que les dades que aporta sobre absentisme, abandonament i fracàs escolar no es puguin prendre en consideració atès que es tracta d'informació de vegades parcial, d'altres massa genèrica i en general obsoleta. No obstant això, el més interessant d'aquest apartat és que amb la informació que apareix a l'informe la Comissió vol vestir la hipòtesi que aquesta part de l'alumnat (el que practicava l'absentisme, el que deixava l'escola o el que patia fracàs escolar) havia generat un clima de conflictivitat a l'escola en veure allargada la seva escolaritat obligatòria fins als setze anys amb l'aplicació de la reforma educativa.

D'aquesta manera, queda palesa l'opinió dels membres de la Comissió del fet que la reforma educativa ha provocat un augment de la conflictivitat als centres, d'acord també amb el que afirma una part de la comunitat educativa. Com veurem al llarg d'aquest article no s'han fet treballs que hagin demostrat o rebutjat satisfactòriament aquesta opinió, tanmateix la generalització d'aquesta hipòtesi ha tingut molta influència en l'estudi del fenomen de la violència escolar, com ho demostra el fet que la majoria d'estudis se centren a analitzar la conflictivitat a l'ensenyament secundari.

Pel que fa a les dades de la Inspecció d'Ensenyament, s'ha de dir que l'informe parla només d'un percentatge genèric d'1,5 % d'alumnes de centres públics de l'ESO amb desajustos conductuals, però no especifica quines serien les diverses conductes que s'inclourien en aquesta categoria i només fa referència al fet que l'absentisme i la conflictivitat a les aules «són els principals focus de conflictivitat per a l'escola, atès que, tot i que no essent quantitativament alarmants, poden tenir una important influència negativa en la dinàmica del grup i en el clima social del centre».

Aquesta informació es pot completar amb dades que no va recollir l'informe però que es van donar a la premsa. A l'hora d'interpretar aquestes dades cal tenir present, però, que les notícies patien una falta important de claredat i que les dades referides al nombre total de casos no coincidien absolutament en tots els diaris.

Comparant tota la informació publicada es poden extreure les conclusions següents:

a) Els percentatges de conflictivitat en els diferents cursos de l'ESO serien els següents: 2,2 % en el primer curs, 1,2 % en el segon, 1,5 % en el tercer i 0,6 % en

l'últim curs. D'acord amb aquestes dades la conflictivitat és superior amb diferència al primer curs de l'ESO, és a dir, quan els alumnes tenen de dotze a tretze anys. Es veu, per tant, que la conflictivitat no se centra només en el sector de l'alumnat que veu allargada la seva escolarització obligatòria, amb la qual cosa es pot qüestionar si més no la hipòtesi esmentada anteriorment que mantenia la Comissió.

b) En relació amb la tipologia de «desajustos conductuals», les accions més freqüents són efectivament l'absentisme i els conflictes greus a les aules. No obstant això, van aparèixer a la premsa altres categories de conductes que es recullen en el quadre que figura a continuació:

300

Taula 1. Relació de conductes conflictives en els cursos d'ESO.					
	1r ESO	2n ESO	3r ESO	4t ESO	Totals
Absentisme	143	9	250	122	524
Conflictes greus a les aules	208	15	196	54	473
Agressions físiques entre alumnes	117	5	42	12	176
Agressions físiques d'alumnes a professors	17	0	5	5	27
Conductes presumiblement delictives	64	0	30	11	105
Conflictes família/escola	9	0	8	10	27
Conflictes grups externs centre	30	0	17	13	60
Psicopatologies diagnosticades	83	4	18	4	109

No es té més informació sobre quines conductes concretes s'inclourien en aquestes categories, però crida l'atenció la presència de «conductes presumiblement delictives» i de «conflictes amb grups externs al centre» com a elements a tenir en compte per a una anàlisi completa del fenomen de la violència escolar.

2.1.2 Informe sobre el clima escolar als centres d'ensenyament secundari a Catalunya, publicat pel Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya²

En aquest cas l'àmbit de l'estudi també està limitat als centres públics i concertats de secundària de Catalunya.

L'informe es basa en els resultats d'una enquesta presentada als membres dels consells escolars de cent trenta-sis centres de la Comunitat Autònoma Catalana.

El qüestionari se centra a analitzar qüestions d'organització del centre i d'implantació de la reforma educativa i s'inclouen molt poques preguntes en relació amb la conflictivitat als centres. En concret, només es qüestiona l'atenció que el centre dona als alumnes disruptius o violents, la previsió de mecanismes per evitar

2. L'elaboració d'aquest informe va ser encarregada també a la Resolució de 5 de febrer de 1997.

situacions de violència provocades per factors externs al centre i actuacions per minvar els efectes de bandes juvenils o grups disruptius al centre.

Es veu, per tant, que l'informe parteix de l'existència efectiva del conflicte i el que planteja és si l'organització de l'escola té prou mecanismes per controlar aquests problemes.

En aquest sentit, la importància de l'informe no radica en la seva capacitat per determinar l'abast de la conflictivitat als centres, sinó en la definició que fan del conflicte on apareixen de nou els factors externs al centre i, en concret, la problemàtica de les bandes juvenils.

L'enquesta recull, però, dues preguntes destinades a analitzar les actituds violentes de l'alumnat, no obstant això, la formulació d'aquestes és massa genèrica i es limita a preguntar als enquestats si sovint es troben situacions de violència entre persones i envers els materials. Els resultats mostren un 10,2% de consultats que opinen que es donen sovint situacions de violència contra les persones i un 21,2 % que considera que es produeixen situacions de violència contra els objectes.

A l'hora d'interpretar aquests percentatges cal tenir present, però, que l'informe tampoc analitza la tipologia de conductes violentes que es donen en cadascuna de les categories (violència contra les persones i els objectes) ni les característiques dels subjectes que hi participen.

2.1.3 L'Informe del Grup de Menors del Cos Nacional de Policia (GRUME) sobre les seves activitats a la província de Barcelona l'any 1997

L'objectiu de l'anàlisi de l'informe del GRUME era investigar si hi havia alguna connexió entre les dades referides a la delinqüència juvenil i la violència a l'escola.

L'única dada de l'informe que es relaciona directament amb l'àmbit escolar és la que tracta el problema de l'absentisme escolar. En concret, el GRUME va detectar cent quaranta-un casos d'absentisme que van representar el 26 % de les intervencions d'aquest cos en situacions de risc social.

D'altra banda, es va estudiar quina era la metodologia que seguia el GRUME en la recopilació i anàlisi de la informació per valorar si es podrien haver incorporat més dades sobre l'àmbit escolar en aquest informe.

La informació que apareix en l'informe del GRUME s'extreu de l'estadística que elabora el Ministeri de l'Interior a partir de la informació que rep de les diverses unitats policials. Aquestes, per la seva banda, recullen la informació sobre actuacions policials en unes graelles que són comunes per al Cos Nacional de Policia i per a la Guàrdia Civil. És a dir, la graella que fa servir el GRUME per recollir les seves actuacions és la mateixa que la que utilitza la resta del cos.

Analitzant aquesta graella es va comprovar que contenia referències a l'àmbit escolar, en concret, identificava el lloc dels fets com a «centre docent» i definia la relació entre la víctima i l'autor com a «relació escolar».

Aquestes dues referències no eren suficients per abastar totes les conductes violentes que es podien donar en l'entorn de l'escola, però haguessin permès identificar les accions que es realitzaven en l'àmbit físic del centre, així com aque-

lles en què existia una relació escolar entre els subjectes actiu i passiu. No obstant això, aquesta informació no estava desagregada a les estadístiques del Ministeri de l'Interior i, per tant, no es va poder aconseguir.

2.2 Informació relativa a l'àmbit estatal

Si bé l'àmbit espacial de la investigació que es presenta es limitava al territori català, existeixen alguns estudis de fora de la Comunitat Autònoma que són d'especial interès, bé perquè els seus resultats abasten tot l'Estat o bé perquè són treballs pioners en l'anàlisi de la violència escolar a Espanya.

302

2.2.1 *Diagnòstic del Sistema Educatiu Espanyol realitzat per l'Institut Nacional de Qualitat i Avaluació (INCE)*³

L'Institut Nacional de Qualitat i Avaluació (INCE) elabora informes periòdics d'avaluació del sistema educatiu d'àmbit estatal.

A l'efecte de la investigació sobre la violència als centres docents és especialment important l'informe que es va publicar el juliol de 1998 (Buj Gimeno, 1998).

Els resultats que apareixen en aquest informe es basen també en la realització d'enquestes als membres de la comunitat escolar. L'INCE analitza bàsicament la situació dels centres públics de secundària, tot i que l'informe fa alguna referència als centres de primària i a les escoles privades.

La part més destacable de l'informe és la que analitza l'evolució de les situacions d'indisciplina al llarg del temps, element que ens aproxima més a la qüestió de si la reforma educativa ha tingut una incidència negativa en aquest fenomen.

En l'informe de l'INCE no apareixen dades quantitatives de diferents anys, però es pregunta als enquestats sobre l'evolució en el temps de les situacions d'indisciplina (concretament sobre els cursos compresos entre l'any 1994 i el 1997); es tracta, per tant, de la percepció de la comunitat educativa; no obstant això, aquesta és l'única informació que s'ha trobat que permet fer una comparació entre diversos anys.

Els resultats d'aquestes preguntes mostren que el 32% dels enquestats opina que les situacions d'indisciplina milloren progressivament, el 41% pensa que es mantenen igual i el 27% pensa que van en augment.

Tot i que aquestes dades també són insuficients per valorar correctament la influència de la reforma en les conductes violentes, com a mínim tornen a posar en dubte l'opinió que la conflictivitat ha augmentat amb el canvi del sistema educatiu i manifesten la necessitat d'analitzar més en profunditat aquesta qüestió.

---

3. Les dades referides a Catalunya que es van incorporar a l'informe de l'INCE han estat publicades recentment pel Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, 1998; Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, 1999).

2.2.2 Altres estudis d'interès

En aquest àmbit es poden assenyalar els estudis de caràcter empíric que han dut a terme diversos autors que analitzen la violència interpersonal de l'alumnat o *bullying* (Cerezo, 1992; Melero, 1993; Ortega, 1994, 1997).

Aquests treballs adopten un concepte de violència escolar ampli que inclou tant les conductes que infringeixen normes legals com aquelles que ho fan amb normes de convivència.

Els resultats dels estudis mostren percentatges molt elevats de violència, això no obstant, s'ha de tenir en compte que dins d'aquests percentatges s'inclouen conductes que afecten de manera lleu la convivència del centre o les relacions interpersonals entre els alumnes com seria, per exemple, el fet de posar un malnom a un company de classe.

3. L'ANÀLISI DE PREMSA

En relació amb la metodologia utilitzada, s'ha d'indicar que es van recopilar i analitzar els casos sobre violència escolar publicats a la premsa durant el període que coincideix amb els cursos escolars 1996/1997 i 1997/1998.

Es van consultar tres diaris, dos de publicació nacional amb edició catalana (*El País* i *La Vanguardia*) i un diari de publicació catalana (*Avui*).

En un principi es va pensar fer exclusivament la recopilació dels casos esdevinguts a Catalunya. No obstant això, tenint en compte que aquesta part de la investigació no només volia quantificar els casos publicats, sinó també fer un estudi del tractament que la premsa havia fet del fenomen de la violència escolar, es va decidir fer un estudi comparatiu dels casos catalans i dels de la resta de l'Estat espanyol i de l'estranger.

Finalment, cal esmentar que el criteri de selecció de la informació periodística va ser detectar totes aquelles notícies en què la premsa relacionés qualsevol manifestació de violència amb algun element que permetés al lector situar aquestes conductes en l'àmbit de l'escola, la qual cosa passava per recollir les notícies en què la relació s'establís amb l'escola o amb qualsevol membre de la comunitat educativa (alumnes, professors, pares d'alumnes, etc.).

S'exposarà a continuació informació sobre l'estudi comparatiu de les notícies referides a l'àmbit català, estatal i internacional i algunes dades relatives a les accions i els subjectes participants en els casos publicats.

Pel que fa a l'estudi comparatiu de notícies, cal aclarir que l'objectiu principal era valorar en quina mesura la preocupació social sobre el fenomen de la violència a les escoles podia néixer dels casos aliens a Catalunya.

Els resultats de la recopilació dels casos per àmbit geogràfic van ser els següents:

Catalunya	28
Espanya	26
Internacional	34
Total	88

El fet que el volum de casos a Catalunya sigui superior al de la resta de l'Estat espanyol s'explica fàcilment si es té en compte que els diaris consultats tenien seccions que recollien amb més profunditat la informació relativa a la Comunitat Autònoma catalana.

Pel que fa als casos estrangers, no es podia acceptar a priori que eren més nombrosos només perquè l'àmbit geogràfic de comissió d'actes violents fos més gran, s'havien d'analitzar altres variables. Concretament, es va estudiar la distribució geogràfica dels casos per països, la tipologia d'accions i l'extensió de les notícies publicades per cadascun dels supòsits. Els resultats apareixen a continuació.

Alemanya	1	Japó	1
Andorra	1	Polònia	1
Argentina	1	Regne Unit	10
Àustria	1	Uruguai	1
Bèlgica	2	Xina	1
Estats Units	10	Iemen	1
França	2		
Itàlia	1	Total	34

Es veu que la distribució entre països és força equilibrada, tret dels casos esdevinguts als Estats Units o al Regne Unit, que suposen gairebé el 60% del total. D'altra banda, és transcendental assenyalar que les accions comeses en aquests dos Estats consistien bàsicament en agressions amb arma de foc i amb arma blanca amb resultat de mort en molts supòsits.

Finalment, es va constatar també que els diaris publicaven més nombre de notícies i que dedicaven més extensió a aquest tipus d'accions que als casos catalans o als espanyols.

Amb aquestes dades es podria concloure, per tant, que la preocupació social que es va generar en el nostre país pel fenomen de la violència escolar podria estar determinada en gran mesura per l'aparició a la premsa d'aquests casos estrangers més greus.

Pel que fa a la informació relativa a la tipologia d'accions violentes comeses i als subjectes que van participar en els casos esdevinguts a Catalunya, s'exposen a continuació unes dades generals.

Taula 4. Accions relatives al territori de Catalunya.

Acció	Nombre de casos
Agressions físiques	8
Robatori	6
Vandalisme	6
Agressions sexuals	4
Agressió amb arma blanca	2
Amenaces	1
Tràfic d'estupefaents	1

Les accions publicades més habitualment són les agressions físiques, seguides dels robatoris, el vandalisme i les agressions sexuals; en menor nombre apareixen les agressions amb arma blanca (només dos casos) i el tràfic d'estupefaents relacionat amb l'entorn escolar.

Pel que fa als subjectes actius que van protagonitzar aquestes conductes es veu que el grup d'agressors més important són les bandes juvenils o les persones externes al centre docent. En menor nombre apareixen les accions comeses per grups d'alumnes, per alumnes individualment, per professors o per familiars dels alumnes.

Taula 5. Relació de subjectes actius.

Subjecte actiu	Nombre de casos
Grup d'alumnes	7
Banda	6
Persones externes	5
Alumnes d'un altre centre	2
Banda femenina	2
Alumna	1
Alumne	1
Exalumna	1
Pares	1
Professor	1
Altres	1

Combinant la informació relativa a les accions i als subjectes actius es pot afirmar que les bandes juvenils protagonitzen, d'una banda, agressions físiques, robatoris i alguna agressió sexual contra els alumnes dels centres docents i, d'altra banda, accions de vandalisme contra l'escola.

Les accions més importants dins del grup de persones externes serien les agressions sexuals i els robatoris als alumnes.

En canvi, els grups d'alumnes solen protagonitzar actes vandàlics contra el centre i alguns robatoris.

Pel que fa a les víctimes, es pot concloure que hi ha dos grans col·lectius. D'una banda, el centre docent que pateix els actes vandàlics i robatoris de grups d'alumnes i de bandes juvenils i, d'altra banda, els alumnes que són atacats per bandes juvenils i per persones externes a l'escola.

A partir d'aquesta informació es constata que en els casos de violència en l'entorn escolar relatius a Catalunya els alumnes no sols s'identifiquen com a agressors, sinó que, al contrari, apareixen en més casos com a víctimes d'una violència que prové de l'exterior de l'escola però que la premsa identifica com a molt propera a l'àmbit educatiu.

4. CONCLUSIONS

Pel que fa a la informació existent a les diverses fonts d'informació, cal assenyalar que aquesta és insuficient, no sols per determinar l'abast i les característiques del fenomen de la violència escolar a Catalunya, sinó també per demostrar la incidència negativa de la reforma educativa en les conductes violentes de l'alumnat.

Si s'interpreten les dades existents sembla, però, que la situació de violència als nostres centres docents no és tan alarmant com la que es viu en altres països i que la premsa ha difós amb la publicació de casos que es caracteritzen pel grau de violència de les conductes (majoritàriament agressions amb arma de foc o arma blanca) i per la gravetat del resultat.

D'altra banda, de la informació de les diverses fonts i dels casos publicats a la premsa s'extreu la presència d'accions violentes fora de l'escola però relacionades amb la comunitat educativa. Es veu, per tant, que la violència que afecta l'escola o els seus membres pot estar relacionada amb altres fenòmens com, per exemple, la violència juvenil. No obstant això, no hi ha, fins ara, estudis que hagin analitzat aquesta relació.

BIBLIOGRAFIA

- BISQUERRA, R.; MARTÍNEZ, M. *El clima escolar als centres d'Ensenyament Secundari de Catalunya*. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, 1998.
- BUJ GIMENO, A. [et. al.] *Funcionamiento de los centros. Diagnóstico del Sistema Educativo 1997*. Madrid: Institut Nacional de Qualitat i Avaluació, Ministeri d'Educació i Cultura, 1998.
- CEREZO, F.; ESTEBAN, M. «La dinámica *bully*-víctima entre escolares. Diversos enfoques metodológicos». *Revista de Psicología Universitas Tarraconensis*, Vol. XIV, 2, 1992, p. 131-145.
- CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU *Resultats acadèmics de l'alumnat de 14 i 16 anys a Catalunya*. Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, 1998.

CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU *L'educació de l'alumnat de 14 i 16 anys a Catalunya*. Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya, 1999.

MELERO MARTÍN, J. *Conflictividad y violencia en los centros escolares*. Madrid: Siglo XXI, 1993.

ORTEGA, R. «Violencia interpersonal en los centros educativos de enseñanza secundaria. Un estudio sobre maltrato e intimidación entre compañeros». *Revista de Educación*, 304, 1994, p. 253-280.

ORTEGA, R.; MORA-MERCHÁN, J. «Agresividad y violencia. El problema de la victimización entre escolares». *Revista de Educación*, 313, 1997, p. 7-28.